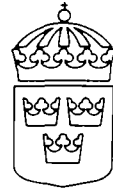

Regeringens proposition

1992/93:231

om högskolor i stiftelseform – mångfald för
kvalitet

Prop.
1992/93: 231

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokoll den 1 april 1993 för de åtgärder som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Per Unckel

Propositionens huvudsakliga innehåll

Den högre utbildningens kvalitet främjas genom ökad mångfald. Statliga högskolor, fria högskolor och högskolor i stiftelseform kompletterar varandra. Mångfalden ger den enskilde studenten större möjligheter att välja utbildning.

Regeringen föreslår att två i dag statliga högskolor överförs i stiftelseform. Regeringen bör, enligt vad som föreslås i denna proposition, be- myndigas att genomföra en sådan överföring och att tillskjuta nödvändigt kapital.

Propositionens lagförslag

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1983:1092) med reglemente för Allmänna pensionsfonden

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1983:1092) med reglemente för Allmänna pensionsfonden att det i övergångsbestämmelserna till lagen (1991:1857) om ändring i nämnda lag skall införas en ny punkt, 10, av följande lydelse.

10. Riksförsäkringsverket skall, efter beslut av regeringen, under år 1994 överföra sammanlagt högst 11 700 miljoner kronor från avvecklingsstyrelsen till högst fem stiftelser enligt följande

- högst 6 000 miljoner kronor till en stiftelse som regeringen bestämmer och som har till uppgift att stödja strategisk forskning, främst inom naturvetenskap och teknik,
- högst 2 500 miljoner kronor till en stiftelse som regeringen bestämmer och som har till uppgift att stödja miljöstrategisk forskning,
- högst 1 500 miljoner kronor till en stiftelse som regeringen bestämmer och som har till uppgift att stödja kulturvetenskaplig forskning samt
- högst 1 700 miljoner kronor till två stiftelser som bildas för att överföra statliga högskolor till privaträttslig form; och skall fördelningen av medlen mellan dessa stiftelser göras i enlighet med regeringens bestämmande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1993.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 1 april 1993

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden Friggebo, Johansson, Laurén, Hörnlund, af Ugglas, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibble, Björck, Davidsson, Könberg, Lundgren, Unckel, P. Westberg, Ask

Föredragande: statsrådet Unckel

Proposition om högskolor i stiftelseform - mångfald för kvalitet

1 Inledning

Sverige står inför stora utmaningar. Ekonomins styrka måste återupprättas. Kreativiteten skall främjas.

Utbildningsnivån i arbetskraften, forskningsmiljöernas utvecklingsförmåga och ett effektivt samspel mellan dessa och samhället i övrigt får en allt större betydelse för kompetensutvecklingen och därmed för vårt lands möjligheter att hävda sig i den internationella konkurrensen. Sverige måste inta en tätposition i dessa avseenden för att säkerställa välstånd och trygghet för befolkningen.

Universitet och högskolor spelar en central roll i främjandet av den nödvändiga kompetensen. Ett större antal unga måste kunna erbjudas utbildning av hög kvalitet. Universitetens och högskolornas forskning är av vital betydelse för industrins och det övriga samhällets utveckling.

Universitetens och högskolornas uppgifter är emellertid vidare än så. De första universiteten i Bologna och Paris var ursprungligen autonoma institutioner. Sedemera kom emellertid många utbildningsinrättningar, inklusive de första universiteten i Sverige, att bli underställda och dominerade av staten och konungen. Gradvis har antalet fria och autonoma institutioner, vägleda av egna ideal och principer, ökat i världen.

Ett nordeuropeiskt exempel på denna utveckling är bildandet av Berlinuniversitetet år 1810. Universitetet inrättades efter principen att det skulle stå fritt från statligt inflytande för att i stället organiseras kring den egna forskningen och undervisningen. Universitetet skulle vara en "republik" i staten med egen "senat", egna "medborgare" och med egen "ordningsvakt" på det sätt som varit fallet på många håll i övrigt i Europa även tidigare.

Principerna för autonoma universitet stadfästes av Europas universitet i samband med firandet av Bolognauniversitetets 900-årsjubileum 1988. I det universitetens egna Magna Charta som därvid antogs framhålls det bland annat:

”Frihet i forskning och utbildning är universitetens grundläggande princip. Statsmakterna och universiteten måste inom sina respektive områden respektera detta grundläggande krav.”

Grundutbildning av hög kvalitet, bedriven i rationella former, tillsammans med forskning och forskarutbildning av högsta klass skall alltså i universiteten och högskolorna förenas med uppgiften att vara den kritiska motkraft vårt öppna samhälle behöver. Friheten måste värnas genom organisatorisk mångfald och oberoende gentemot staten och andra intressen. Samtidigt måste forskning och utbildning bedrivas inom de etiska ramar som utgör grundvalen för vårt samhälle. Det ställer höga krav på universitetens och högskolornas struktur.

En ny omvärld

I samspelet med samhället är universitet och högskolor beroende av den snabba omvärldsförändringen. Jag vill här peka på fyra faktorer av särskild betydelse, nämligen

- ★ snabbheten i kunskapsutvecklingen,
- ★ det ökade kunskapsinnehållet i såväl varu- som tjänsteproduktionen,
- ★ den ökade komplexiteten i samhälls- och kunskapsutvecklingen, och
- ★ den tilltagande internationaliseringen.

Snabbheten i kunskapsutvecklingen kan illustreras på många sätt. Såväl patent- som publiceringsfrekvensen har t.ex. ökat inom flertalet forskningsområden. Tiden mellan grundläggande forskningsresultat och färdiga produkter har inom många områden minskat radikalt. För ett stort telekommunikationsföretag avsåg en tredjedel av orderingen 1992 produkter som inte fanns på marknaden för 1 - 1,5 år sedan. Kunskaper som förvärvats i även kvalificerad utbildning riskerar att på några få år i betydande utsträckning bli inaktuella beroende på den vetenskapliga utvecklingen.

Den snabba utvecklingen förändrar villkoren för all utbildning. Den understryker behovet av öppenhet och kontinuerlig förnyelse, men också av sådana kunskaper som är relativt oföränderliga över tiden. Flödet av kunskap mellan forskare och samhälle i övrigt måste förbättras. Nya krav ställs t.ex. på öppenhet i samspelet mellan akademisk forskning och industri.

Det *ökade kunskapsinnehållet* i såväl varu- som tjänsteproduktionen leder till höga krav i fråga om utbildningens och forskningens kvalitet. Kunskap i sig är en insatsfaktor av samma eller ofta större dignitet än råvaror och kapital. Det gäller särskilt för ett land som Sverige. För att vidareutveckla vårt välstånd måste Sverige ta nya marknadsandelar i snabbt växande, teknik- och kunskapsintensiva branscher. Begränsningar beroende på liten folkmängd och ett litet språkområde kan bara kompenseras genom att kvaliteten i det vi gör är högre än i våra konkurrentländer.

Det ökade kunskapsinnehållet ställer också krav på högre utbildning för flera unga. I propositionen 1992/93:169 Högre utbildning för ökad kompetens har jag understrukt vikten av att öka antalet studerande vid längre akademiska utbildningar. I propositionen påpekar jag särskilt behovet av en utbyggnad av civilingenjörsutbildningen.

Utbyggnaden av den högre utbildningen måste emellertid ske med iakttagande av höga kvalitetskrav. Den otillräckliga tillgången på kvalificerade lärare med doktorsexamen gör att utbyggnaden av den högre utbildningen måste tillåtas ta viss tid.

Komplexiteten i kunskapsinnehållet tilltar. Med den ständigt ökande mängden kunskap ställs speciella krav på överblick och integration. Nya betydande vetenskapliga resultat uppkommer ofta i gränsskiktet mellan discipliner där olika kunskaper och angreppssätt möts.

Efterfrågan på varor och tjänster tillfredsställs inte längre i samma utsträckning med massproducerade, standardiserade produkter. Behoven har blivit mer komplexa och konsumenterna mer kunniga och kvalitetsmedvetna. Det har lett till en individualisering av såväl privata som offentliga varor och tjänster som måste tillgodose ökade kvalitetskrav.

I skola och högre utbildning gör de komplexa utbildningsbehoven de unika kombinationerna intressantare. Inom forskningen får de gränsöverskridande ansatserna större betydelse.

Denna utveckling understryker, som jag nyss nämnde, också betydelsen av kunskaper om vår historia och andra, humanistiskt och samhällsvetenskapligt analyserade begrepp och förhållanden. Dessa blir allt mer betydelsefulla för att människor skall kunna förstå och tolka förändringar. Högskolestuderande måste genom den högre utbildningen ges bättre beredskap att självständigt ta till sig nya kunskaper. Analys- och problemlösningsförmåga som är tillämpbar på många yrkesområden blir allt viktigare.

Det *internationella samspelet* skärper – liksom det ökade kunskapsinnehållet i varu- och tjänsteproduktionen – kvalitetskraven. Den internationella konkurrensen om den mest kvalificerade arbetskraften kommer att tillta. Samtidigt ökar möjligheterna till internationellt samarbete som kan öka utbytet av det egna kunnandet inom ett stort antal områden.

Det svenska utbildnings- och forskningssystemet måste verka under största möjliga internationella öppenhet. Såväl företag som enskilda forskare, forskargrupper och universitet måste i ökande utsträckning få tillgång till internationella nätverk. Det bör vara ett mål att varje elev eller student någon gång under utbildningstiden tillbringar någon period vid en skola eller ett universitet i ett annat land. Det nordiska utbildnings- och forskningssamarbetet sker bl.a. genom Nordplus och Nordiska forskarutbildningsakademien.

Med ett ökat internationellt utbyte ökar också kravet på att Sverige skall kunna erbjuda den som genomgått längre utbildning goda arbetsmöjligheter och rimlig ekonomisk avkastning på utbildningen. Särskilt

i det senare hänseendet har Sverige i dag ett tydligt handikapp jämfört med andra viktiga länder.

Det som brukar benämnas utbildningspremiern, dvs. avkastningen på ett extra utbildningsår, är i Sverige för låg. Det kan på sikt leda till ökade svårigheter att rekrytera tillräckligt många till högre utbildning, till ett utflöde av välutbildad svensk arbetskraft till utlandet och till ett otillräckligt inflöde av välutbildade medarbetare från andra länder. Alla dessa tre effekter är oacceptabla.

Den s.k. Lindbeckkommissionen har särskilt pekat på behovet av förändringar inom detta område. Kommissionen pekar på att såväl lönesom skattestrukturen måste reformeras.

En kunskaps- och samhällsutveckling av det slag jag här har skisserat kommer att göra det omöjligt att i framtiden centralt planera utbildningens inriktning och innehåll. Det understryker betydelsen av flexibilitet och mångfald som drivkrafter för hög kvalitet.

2 Reformstrategin

För att möta de utmaningar som här har skisserats har regeringen initierat reformer på flera plan.

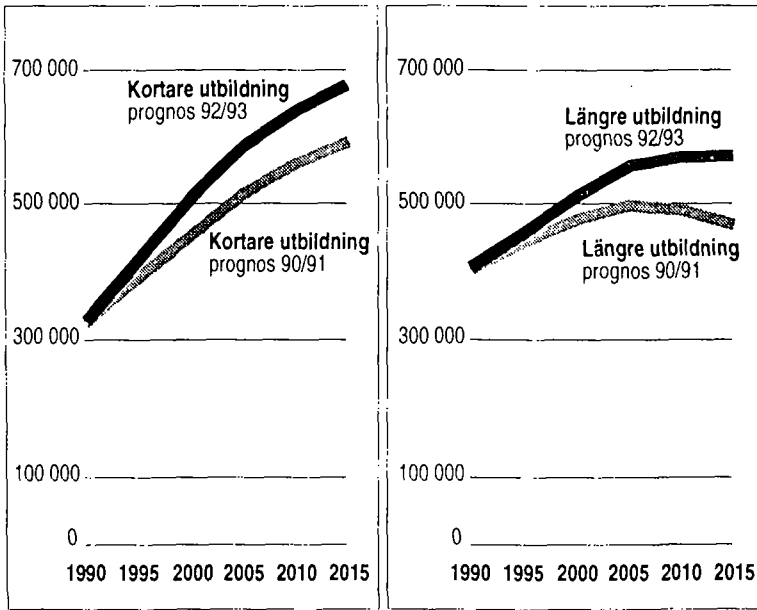
Rätten och möjligheten att välja *skola*, inom det kommunala skolväsendet och mellan kommunala och fristående skolor, har vidgats. Den ökade valfriheten gör det lättare för elever och föräldrar att ställa personliga krav, samtidigt som det främjar dynamiken i hela utbildningssystemet.

Parallellt härmed pågår arbetet med att utforma en ny läroplan för grundskolan, gymnasieskolan och vuxenutbildningen. Den enskildes möjligheter att forma personligt inriktad utbildning kommer att förstärkas. I gymnasieskolan främjas en mera kursinriktad utbildningsuppläggning.

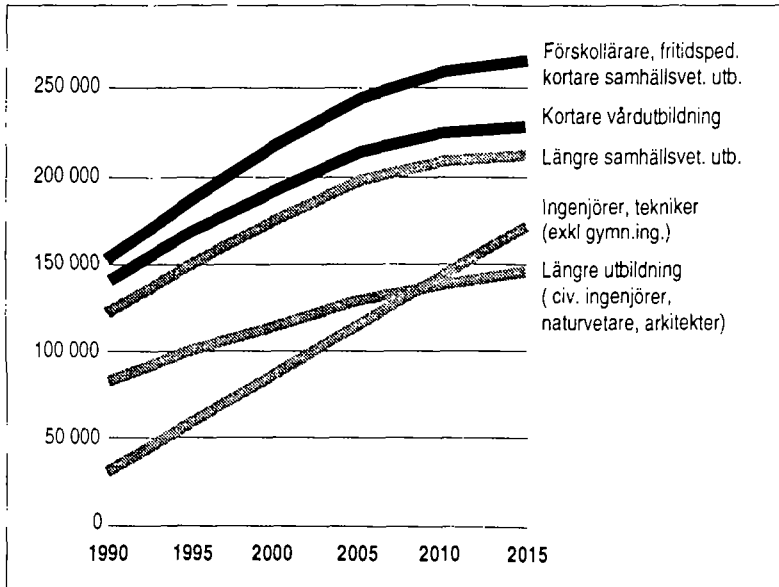
Inom den *högre utbildningen* sker förändringar i två avseenden. Universiteten och högskolorna får större möjligheter att erbjuda fler studenter utbildning, samtidigt som den högre utbildningens struktur reformeras. Genom de förslag som presenterats för riksdagen i propositionerna 1992/93:170 Forskning för kunskap och framsteg respektive 1992/93:171 Forskning i frontlinjen förstärks forskningen väsentligt.

Den högre utbildningen i Sverige måste ha en omfattning som är jämförbar med vad som erbjuds i andra länder. Sedan 1991 pågår en betydande utveckling av den högre utbildningen. Den sker mot bakgrund, dels av de längre utbildningarnas otillräckliga omfattning, dels av den högre utbildningens alltför starka inriktning mot den offentliga sektorn.

Av följande diagram framgår den högre utbildningens omfattning enligt de dimensioneringsnivåer som gällde 1991 respektive uppnås genom de beslut som fattats de senaste åren. Dessutom åskådliggörs inriktningen mot olika utbildningsområden.

Figur 1 Antal utbildade från universitet och högskolor under 65 år

Figur 2 Antal utbildade per utbildningsområde enligt 1992/93 års kapacitetsnivå

Genom de beslut som fattats de senaste åren kommer antalet studenter vid universitet och högskolor att öka med drygt 50 000 fram till mitten av 1990-talet. Parallellt med utbyggnaden genomförs ett kvalitetsprogram under tre år, omfattande drygt 700 miljoner kronor. Bland åtgärderna finns en ökning av andelen lärare med doktorsexamen och pedagogisk utbildning av alla lärare.

I propositionen 1992/93:169 Högre utbildning för ökad kompetens förordar jag en utbyggnad av civilingenjörsutbildningen med 400 platser. Jag delar i allt väsentligt den uppfattning om behovet av en större andel tekniskt utbildade som angivits av Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) i en särskild studie 1992.

Jag sätter samtidigt upp mål för den framtida utbyggnaden av den högre utbildningen. En minst lika stor andel av varje ungdomsgrupp som i andra jämförbara länder bör i vårt land genomgå högre utbildning. Särskild betydelse läggs vid de längre utbildningarna. Vid sekelskiftet bör åtminstone 20 000, helst 25 000 examina årligen avläggas efter längre akademiska utbildningar. I dag examineras ca. 14 000 från utbildningar av detta slag.

3 Frihet för kvalitet

I propositionen 1992/93:1 Universitet och högskolor – frihet för kvalitet angav jag riktlinjerna för den strukturella förändring av universitet och högskolor som genomförs parallellt med utbyggnaden av den högre utbildningen. Propositionen antogs av riksdagen den 15 december 1992 (bet. 1992/93:UbU3, rskr. 1992/93:103).

Bakom propositionens förslag låg övertygelsen att den centraliserade och linjeinriktade utbildningsordning som fastlades 1975 var illa anpassad att möta de nya krav som jag tidigare beskrivit.

Den strukturförändring som propositionen förespråkade angavs på följande sätt:

- (1) ökad frihet och skapande av incitament för utveckling och kvalitet inom statliga universitet och högskolor,
- (2) fasta och entydiga regler för relationerna mellan staten och fristående universitet och högskolor,
- (3) förändrat, icke-statligt, huvudmannaskap för vissa universitet och högskolor.

De tre delarna av strukturförändringen kompletterar varandra för att göra hela universitets- och högskolesystemet mera mångfacetterat. I propositionen 1992/93:169 Högre utbildning för ökad kompetens fullföljs frigörelsen av de statliga universiteten och högskolorna. I översiktliga utbildningsuppdrag skall regeringen ge besked om vilka mål som skall uppnås under treårsperioden 1993–1996 samtidigt som nödvändiga resurser anslås. Varje universitet och högskola tillförsäkras, i enlighet med vad som angavs i propositionen 1992/93:1 Universitet och högskolor – frihet för kvalitet, en betydande frihet när det gäller formerna för

att nå målen. Studenternas val och intressen ges en avgörande tyngd i inriktningen av universiteten och högskolornas arbete.

Genom Universitetskanslerns försorg prövas för närvarande frågan om examensrätt för vissa helt fria högskolor. Det gäller Teologiska högskolan i Stockholm (Betelseminariet och Teologiska seminariet), Johan-nelunds teologiska institut, Metodistkyrkans teologiska seminarium, Missionsskolan Götabor, Missionsskolan Kortebo och Örebro missions-skola. Efter Universitetskanslerns prövning räknar jag med att regering-en under våren 1993 skall kunna fatta beslut om dessa skall få utfärda examina och i så fall vilka. Eventuell ekonomisk ersättning kommer att regleras i avtal mellan staten och utbildningsanordnarna.

4 Fristående stiftelser

Den tredje delen av regeringens strategi för en frigörelse av den högre utbildningen från statens detaljinflytande utgörs av högskolor i stiftelse-form.

I regeringsförklaringen från 1991 framhölls:

”Strävan skall vara att skapa mer autonoma universitet och högsko-lor. De principiella och praktiska frågorna vid en omvandling av uni-versitet och högskolor till fristående stiftelser klarläggs snabbt.”

Formerna för en övergång av någon eller några högskolor i stiftelse-form har sedan hösten 1991 utretts i samarbete med intresserade hög-skolor.

För den stiftelseägda högskolan avses inte den nya högskolelagen eller den nya högskoleförordningen komma att gälla. Det innebär att stiftel-sehögskolan tillerkänns ytterligare frihetsgrader i planering och organi-sation av verksamheten jämfört med de statliga universiteten och hög-skolorna. Det innebär vidare att statsmaktens rätt att genom ensidiga be-slut styra verksamheten ersättes med en relation grundad på avtal mel-lan två parter, staten och högskolan.

Stiftelsebildningen möjliggörs genom att staten tillskjuter kapital för ett klart definierat syfte: att bedriva högre utbildning och forskning. Sta-ten ersätter härutöver stiftelsehögskolan för insatser inom forskning och utbildning.

5 Svenska och utländska erfarenheter

Sverige är internationellt unikt när det gäller statens absoluta dominans inom universitets- och högskoleväsendet. Det normala i andra länder är att universitet med andra huvudmän kompletterar de statliga universite-ten och högskolorna.

Handelshögskolan i Stockholm är Sveriges största icke-statliga högsko-la. Den grundades 1909 av handelshögskoleföreningen som fortfarande är huvudman för verksamheten. Högskolans inkomster utgörs till stör-sta delen av avkastningen från de fonder handelshögskoleföreningen

byggt upp. Staten medverkar med bidrag som täcker ca 13% av högskolans kostnader.

Tidigare har både Stockholm och Göteborg haft icke-statliga högskolor. I slutet av 1800-talet bildades i Göteborg och i Stockholm högskolor som var fristående från staten. De finansierades med donationer och bidrag från respektive kommun. Senare fick de även bidrag från staten.

Dessa båda högskolor hade länge en delvis annan syn på sin uppgift än andra universitet och högskolor. Så fördes t.ex. under lång tid diskussioner om huruvida Stockholms högskola skulle söka få examensrätt, eller om dess syfte var att tillfredsställa mer allmänna bildningsmål. Högskolorna i Stockholm och Göteborg bidrog utan tvivel till en vitalisering av Sveriges akademiska liv. Stockholms högskola fick år 1884 Sveriges första kvinnliga professor, då man kallade Sonja Kowalewski till professor i matematik.

De ökande studerandantalet, inflationen efter andra världskriget och andra samhällsförändringar som gjorde det svårare att erhålla nya donationer, ökade högskolornas beroende av staten.

Högskolorna i Stockholm och Göteborg förstatligades 1960 respektive 1954. Anledningen var att staten hade blivit en allt viktigare finansör, och ville i kraft av detta ha ett mera totalt inflytande över högskolornas verksamhet. Handelshögskolan i Göteborg uppgick så sent som 1971 i Göteborgs universitet.

Handelshögskolan i Stockholm har bibehållit sin självständiga ställning. Det har givit möjligheter till intressanta jämförelser med de ekonomutbildningar som universitetet erbjuder. Konkurrensen har varit till nytta. Så har man t.ex. kunna se hur donationer till ekonomutbildningar på andra håll kommit till stånd i syfte att skapa motsvarigheter till Handelshögskolan. Det är också anmärkningsvärt att ekonomutbildningen vid Stockholms universitet, som har en mycket stor omfattning och räknat per student bland de lägsta resursnivåerna i Sverige, ändå kunnat visa en betydande vitalitet. Ett exempel på det är det försteg som universitetet fick vid datorernas introduktion i utbildningen under 1980-talet.

I andra länder är det, som jag nyss nämnde, normalt att statliga universitet och högskolor kompletteras av högskolor med annan huvudman. Mångfalden anses berikande för såväl studenternas valfrihet som för kvaliteten.

Japan har nära 3 900 universitet och högskolor, varav de flesta byggts upp under 1900-talet. Den övervägande delen av dessa är privata, med undantag av de tekniska högskolorna där situationen är den omvända. Ungefär 77% av Japans 2,8 miljoner studenter återfinns på privata universitet och högskolor.

I *USA* svarar olika offentliga huvudmän för ca 64% av den högre utbildningen. För resterande del svarar privata huvudmän, stiftelser och föreningar.

I *Storbritannien* är universitetet självstyrande och i kraft av tradition relativt fria, trots att de flesta är statliga. I Storbritannien finns dessutom

ett privat universitet, University of Buckingham. Det grundades 1973 och fick kungligt brev 1983. Det har kvalitetsmässigt samma status som andra brittiska universitet.

I Tyskland är 62 av de cirka 300 anordnarna av högre utbildning icke-statliga. De är relativt små och drygt hälften av dem har som huvudmän olika religiösa samfund.

28 högskolor har studiegångar som motsvarar universitetens, medan resterande 34 betecknas som fackhögskolor. Av de universitetsliknande drivs 22 av religiösa huvudmän och har en inriktning mot humaniora och/eller teologi. De övriga sex har andra huvudmän och är framför allt inriktade mot medicin, odontologi och ekonomi. Av fackhögskolorna är 17 kyrkliga med inriktning mot socialsektorn, elva tekniska eller ekonomiska och sex konstnärliga.

Finansieringsformerna är blandade. Av de sex icke-statliga "universitetet" finansieras fyra genom avgifter, ett genom medel från huvudmannen och ett genom statliga anslag. Det sista är det omtalade "Private Universität Witten/Herdecke", som sedan 1990 är erkänt som en del i det offentliga systemet för högre utbildning. Av fackhögskolorna får nästan alla offentliga bidrag.

6 Motiv för stiftelsehögskolor

Det finns flera motiv för en överföring av högskolor i stiftelseform.

6.1 Mångfald i institutionella former

I min tidigare beskrivning av villkoren för uppbyggnad och spridning av kompetens i vårt samhälle betonade jag de förändrade villkoren för den högre utbildningen. Mångfald även i institutionella former är ett starkt redskap för främjande av den dynamik och den flexibilitet som i större utsträckning kommer att behövas i framtiden.

Den frigörelse för de statliga universiteterna och högskolorna som nyligen beslutats ger betydande utrymme för initiativ, successiv anpassning till nya omständigheter, profilering m.m. Frigörelsen av de statliga universiteterna och högskolorna är emellertid bara en del av den nödvändiga förändringen.

I Sverige har universitet och högskolor under lång tid verkat inom ramen för en ordning präglad av en omfattande central statlig styrning. Nästa steg i den förändring som inleddes genom 1992 års beslut, bör nu tas.

Remissvaren på departementspromemorian (Ds 1992:1) Fria universitet och högskolor som föregick propositionen 1992/93:1 Universitet och högskolor - frihet för kvalitet visar på behovet av friare komplement till de statliga universiteterna och högskolorna. Intressanta skiljelinjer redovisades i det samlade remissmaterialet från universiteterna och högskolorna. I flera fall argumenterade t.ex. styrelsen för en läroanstalt för au-

tonomi i förhållande till statsmakten, medan underremissinstanserna kunde hävda behovet av en relativt detaljerad central reglering. Även mellan läroanstalter finns liknande nyansskillnader. I riksdagsbehandlingen av propositionen framfördes flera, långt gående förslag till ett bi-behållande av den hittills gällande styrningsfilosofin. Den slutsats man kan dra av detta är att den statliga myndighetsformen alltjämt tenderar att ge upphov till normering av beteende och en benägenhet för, respektive krav på, enhetliga lösningar som inte är förenliga med verksamhetens behov av mångfald och flexibilitet.

6.2 Stimulans för kvalitet och effektivitet

De svenska universiteten och högskolorna arbetar i hård konkurrens på två fronter om de bästa forskarna och lärarna.

Den ena fronten är internationell. Att så många svenska forskare hävdar sig väl i en internationell konkurrens är i sig bara positivt. Svenska forskare förmår att med framgång konkurrera om professorstjänster i bl.a. USA, Tyskland och Danmark. Ur den svenska utbildningens och forskningens synpunkt måste detta emellertid motsvaras av ett inflöde av samma storlek. Så är inte fallet i dag.

Den andra fronten är inhemsk. Industrin erbjuder inom vissa ämnesområden anställningsvillkor som mer än väl uppvägt de fördelar vad gäller arbetets innehåll och organisation som högre utbildning och forskning normalt sett ger. Inom teknik, naturvetenskap och företags ekonomi är denna tendens särskilt tydlig. Det kan noteras i detta sammanhang att de högskolor som visat intresse för att ombildas har en sådan inriktning.

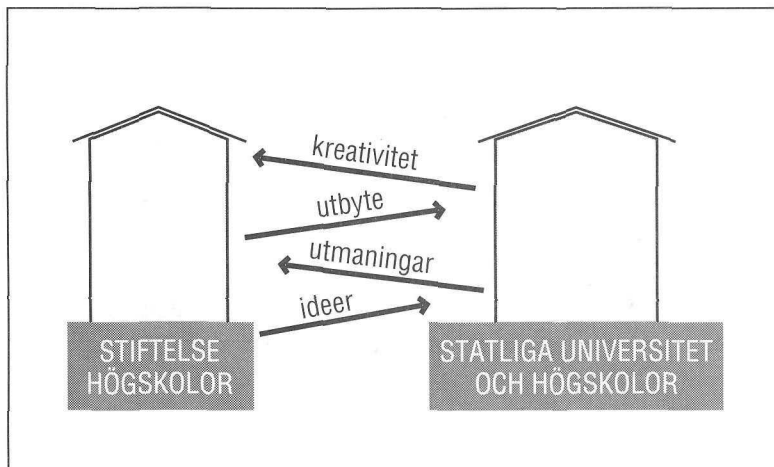
Staten har ett uppenbart intresse av att stimulera hög kvalitet inom högre utbildning och forskning, liksom ett effektivt resursutnyttjande. I det system för resurstilldelning för grundläggande högskoleutbildning som jag i propositionen 1992/93:169 Högre utbildning för ökad kompetens föreslår skall gälla från den 1 juli 1993, finns viktiga inslag för att främja båda de syften jag just har angett. Olika huvudmän för olika lärosäten kan säkerställa att dessa ambitioner fullföljs, dels genom att den flexibilitet i verksamhetens inriktning som jag nyss pekat på kan komma att härledas ur nya organisatoriska villkor, dels genom att konkurrensen mellan organisationsformerna i sig kan väntas ge upphov till högre effektivitet i resursanvändningen och stimulera till ökad omsorg om studenterna.

6.3 Säkerställd frigörelse

Med olika huvudmän för högskolor säkerställs den beslutade frigörelsen inom universitet och högskolor. Ett ökat antal icke-statliga högskolor, vars förhållande till staten bygger på avtal, betyder att det i framtiden kommer att finnas referensobjekt, som inte staten direkt förfogar över.

Därigenom kan t.ex. graden av central reglering av de statliga universitetet och högskolorna alltid ställas i relation till högskolor under annat huvudmannaskap.

Stiftelsehögskolor kan alltså, vid sidan av de fördelar stiftelseformen medför för respektive högskola, innebära en stimulans för utvecklingen av den högre utbildningen och forskningen i hela universitets- och högskolesystemet. Det illustreras av följande bild:

Figur 3 Stiftelsehögskolornas interaktion med statliga universitet och högskolor

Det är min övertygelse att staten för överblickbar framtid kommer att ha ett huvudansvar för den högre utbildningen och forskningen, precis som i flertalet andra länder. Jag är emellertid också övertygad om att den högre utbildningen och forskningen i Sverige, liksom i andra länder, skulle vinna på att det vid sidan av de statliga universitetet och högskolorna också finns högskolor med andra huvudmän.

Jag vill i detta sammanhang kort kommentera några av de invändningar som rests mot tanken att överföra statliga högskolor i stiftelseform.

I den debatt som under det senaste året förts bl.a. i riksdagen har det hävdats att det vore olämpligt att bedriva just högre utbildning och forskning i större utsträckning än f.n. i annan form än under statligt huvudmannaskap.

Jag finner det för min del angeläget att understryka att det internationellt förekommer många akademiska institutioner under icke-statligt huvudmannaskap, vid vilka utbildning och forskning av hög kvalitet bedrivs och där den professionella, akademiska integriteten hålls högt. Det finns knappast skäl att anta att inte högskolor med icke-statligt huvudmannaskap i Sverige skulle fungera på motsvarande inspirerande sätt.

Jag kan inte heller se någon principiellt grundläggande skillnad mellan å ena sidan utbildning i t.ex. folkrörelseregi inom folkhögskolor

och studieförbund och å andra sidan utbildning vid stiftelseägda högskolor där verksamheten bedrivs utan vinstsyfte.

Även tanken att avskilja statligt kapital för att möjliggöra bildandet av stiftelsehögskolor har mött invändningar. Också dessa invändningar finner jag oklara och inkonsekvent motiverade. Jag vill framhålla, att staten tagit initiativ till eller medverkat till stiftelsebildningar i syfte att möjliggöra t.ex. kulturellt angelägen verksamhet. Sådana initiativ har alltid i varierande utsträckning inneburit en förmögenhetsöverföring från staten till ett enskilt rättssubjekt. Förhållandet att staten i en del fall förbehållit sig rätten att t.ex. helt eller delvis utse styrelse och revisorer ändrar inte detta faktum.

7 De tre högskolorna

En övergång i stiftelseform bör förberedas i nära samverkan med berörda högskolor. En bred diskussion har i denna anda förts under det senaste året.

Inledningsvis gav jag alla universitet och högskolor möjlighet att delta i arbetet att utvärdera förutsättningarna för en övergång till stiftelseform. Intresse anmäldes från Universitetet i Umeå, Tekniska högskolan i Stockholm (KTH), Chalmers tekniska högskola i Göteborg (CTH), Högskolan i Växjö, Högskolan i Jönköping samt landstinget i Södermanlands län.

Tekniska högskolan i Stockholm, Chalmers tekniska högskola i Göteborg och Högskolan i Jönköping har visat särskilt intresse för en stiftelsebildning.

KTH grundades ursprungligen som Teknologiska institutet år 1827. Högskolans utbildning är förlagd uteslutande inom det tekniska området: civilingenjörsutbildning, arkitektutbildning, ingenjörsutbildning och viss annan teknisk utbildning i huvudsak av fortbildnings- och vidareutbildningskaraktär. Antalet helårsstudenter vid KTH är ca 7 800.

Forskningsverksamheten vid KTH täcker i stort sett hela det tekniska området med tillhörande naturvetenskapliga basämnen. Antalet ordinarie professorer är 118. Högskolans totala omslutning uppgår till ca 1,3 miljarder kronor per år.

CTH bildades år 1829 genom en donation av kanslirådet William Chalmers. Verksamheten har likartad struktur som KTH:s. CTH bedriver dessutom verksamhet inom det nautiska området.

Antalet helårsstudenter är ca 6 000. Antalet ordinarie professorer är 106. CTH:s omslutning är ca 1,1 miljarder kronor per år.

Högskolan i Jönköping bildades vid högskolereformen 1977. Vid högskolan finns framför allt lärarutbildning, ingenjörsutbildning och ekonomutbildning. Antalet helårsstudenter är ca 2 300.

Forskningen vid högskolan i Jönköping har liten omfattning. Budgetåret 1991/92 uppgick de totala forskningsinsatserna till 1,8 miljoner

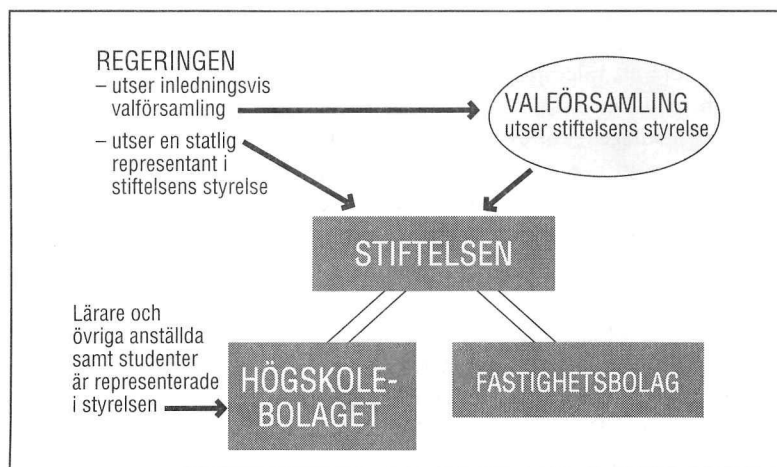
kronor. Den totala omslutningen uppgår till ca 95 miljoner kronor per år.

Ett förslag till utbyggnad av en del av högskolan till en internationell handelshögskola har utformats av Stiftelsen Internationella Handelshögskolan i Jönköping. Handelshögskolans tänkta inriktning är koncentrerad till entreprenörskap och småföretagarutveckling.

8 Överläggningarna med högskolorna

Efter informella samtal med de tre nämnda högskolorna under 1992 överlämnade Utbildningsdepartementet den 7 december samma år en beskrivning av hur en stiftelsebildning skulle kunna ske som ett underlag för bedömning inom respektive högskola. Svar skulle lämnas senast den 1 mars 1993.

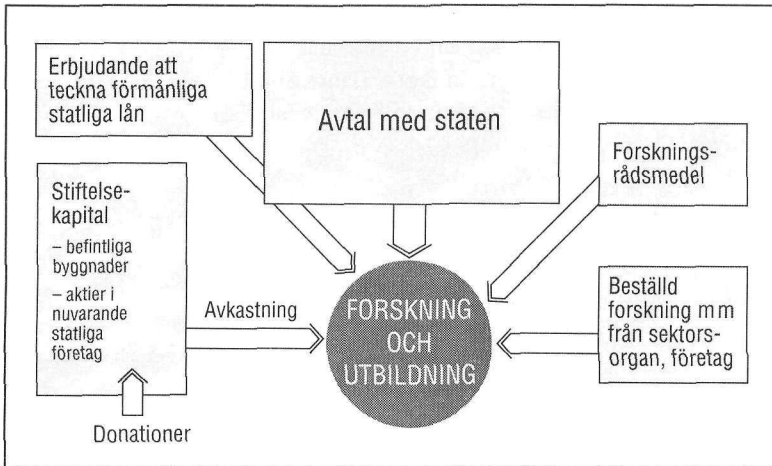
Den principiella uppbyggnaden av en tänkt stiftelsehögskola såsom den beskrevs i underlaget till högskolorna framgår av följande figur:

Figur 4 Stiftelsehögskolans organisationsstruktur

Stiftelsen skulle ha till ändamål att vara ensam ägare till ett högskolebolag som driver utbildnings- och forskningsverksamheten och ett fastighetsbolag som svarar för högskolans lokaler. Stiftelsen skulle verka för hög kvalitet i forskning och utbildning respektive en ändamålsenlig förvaltning av högskolans fastigheter. Stiftelsen skulle också med egna medel finansiera från stiftelsens synpunkt angelägen verksamhet vid högskolan.

Den tänkta finansieringen av stiftelsehögskolan framgår av följande bild:

Figur 5 Stiftelsehögskolans tänkta finansiering

Stiftelsen skulle tillföras aktier ur den statliga aktieportföljen som stiftelsekapital. Härutöver skulle stiftelsen tillföras aktierna i de båda bolagen. Vidare skulle staten garantera ett inledningsvis ränte- och amorteringsfritt lån i 30 år. Avsikten med lånet skulle vara att ge stiftelsen en rimlig finansiell frihet. Högskolebolaget skulle kunna tillföras de inventarier som högskolan disponerar som apportegendom. Fastighetsbolaget skulle på motsvarande sätt överta högskolans fastigheter eller byggnader. I förekommande fall skulle staten tillse att stiftelsen fick möjlighet att återhämta eftersatt underhåll i lokalerna.

Stiftelsens närmare förhållande till staten skulle anges i ett långsiktigt ramavtal. Jag återkommer strax till det.

Stiftelsens styrelse skulle i sin huvuddel utses av en valförsamling om ca 15 personer som stiftaren utsåg första gången efter förslag från bl.a. akademier och lärarna vid högskolan. Denna valförsamling skulle sedan förnya sig själv, genom att i plenum utse nya ledamöter, efter hand som dess medlemmar avgick. Rektor skulle vara självskriven ledamot i stiftelsens styrelse. En annan ledamot skulle utses av regeringen.

Huvuddelen av högskolebolagets styrelse skulle utses av bolagsstämman, dvs. av stiftelsen. Lärar- och studeranderepresentation i högskolebolagets styrelse skulle regleras i bolagsordningen och i ramavtalet med staten. De anställdas representation i bolagsstyrelser är reglerade i lag. Högskolans rektor skulle vara självskriven ledamot. Fastighetsbolagets styrelse skulle utses av stiftelsen på bolagsstämman.

Grundläggande bestämmelser syftande till att ge offentlig insyn skulle tas in i såväl bolagsordningen som ramavtalet.

Ett femtonårigt ramavtal, vars syfte var att ange ramarna för statens relationer med respektive stiftelsen, högskolebolaget och fastighetsbolaget skulle, som jag just nämnt, slutas.

Ramavtalet skulle bl.a. innehålla en allmänt formulerad deklaration där staten uttalar att den ser stiftelsehögskolorna som en del av det

svenska universitets- och högskolesystemet och att staten ifråga om utbildnings- och forskningsuppdrag, internationellt samarbete m.m. skulle behandla dessa högskolor utifrån samma utgångspunkter som de statliga högskolorna.

Statens köp av utbildning och forskning skulle ske på samma villkor som gäller för utbildnings- och forskningsuppdrag till statliga högskolor, med kvalitet och effektivitet som avgörande kriterier. Ersättning för utförd grundutbildning skulle utgå efter samma principer som för statliga universitet och högskolor.

Ramavtalet skulle även ange att de resurser som staten anslår för forskning över fakultetsanslagen 1993/94 och därmed sammanhängande lokalkostnader i förekommande fall skulle värdesäkras under sex år framåt på grundval av utvecklingen för motsvarande fakultetsanslag.

Ramavtalet skulle innehålla de nödvändiga åtagandena från statens sida, t.ex. vad avser det lån som staten avsåg att garantera för att kunna ge stiftelsen en rimlig finansiell frihet.

För Högskolan i Jönköping skulle i ramavtalet med staten även anges att målet var att bygga upp en internationell handelshögskola i huvudsak i enlighet med det förslag som lagts fram av Stiftelsen Internationella Handelshögskolan i Jönköping.

Den pensionsskuld respektive högskola förutsattes överta från staten skulle behandlas enligt de principer som lades fast av riksdagen vid behandlingen av kompletteringspropositionen 1992. Av praktiska skäl föreslogs att endast pensionsåtaganden för anställd personal vid övergångstillfället skulle överföras till respektive stiftelsehögskola. Pensionsfrågor som hade samband med huvudmannabytet skulle regleras i ramavtalet på ett sådant sätt att konkurrensneutralitet kunde uppnås mellan stiftelsehögskolorna och de statliga universiteten och högskolorna.

Staten skulle verka för att befintlig personal erbjöds anställning med likvärdiga anställningsförmåner i respektive stiftelsehögskola.

Övergången från statlig verksamhetsform till privaträttslig form förutsågs aktualisera en rad frågor av främst teknisk art. I det underlag högskolorna haft att bedöma underströks att staten skulle verka för att dessa frågor kunde lösas i samförstånd mellan berörda parter.

Det fullständiga underlaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

9 Högskolornas bedömningar

Tekniska högskolan i Stockholm, Chalmers tekniska högskola i Göteborg och Högskolan i Jönköping inkom med sina bedömningar den 1, 15 respektive 1 mars. Samtliga tre högskolor ställer sig positiva till en övergång i stiftelseform. Var och en av högskolorna framför emellertid synpunkter på hur en övergång borde ske.

Tekniska högskolan i Stockholm framhåller att delar av universitetens Magna Charta bör ingå i stiftelseförordnandet. Vad gäller de ekonomis-

ka betingelserna anser högskolan att stiftelsekapitalets avkastning måste värdesäkras, att särskilda medel om 530 miljoner kronor bör tillföras högskolan för att inhämta eftersatt underhåll och att högskolan måste tillförsäkras rimliga expansionsmöjligheter utanför KTH:s campusområde, i första hand genom tillgång till mark inom Albanoområdet, Roslagstull och Kräftriket.

Vidare anser KTH att valförsamlingen, som utser stiftelsens styrelse, inte bör vara självförnyande utan utses av akademier, högskolans fakultetskollegium och studenter.

KTH anser även att all personal med tillsvidareanställning skall föras över till högskolebolaget och att nu tillämpliga lagar och förordningar inom högskoleområdet genom avtal i valda delar skall göras tillämpliga för stiftelsehögskolan (t.ex. tjänstetid, bisysslor och forskares rätt till uppfinningar).

KTH framför även att staten bör kompensera högskolan för de momsmerkostnader som kan väntas uppstå vid en övergång till stiftelsehögskola.

Slutligen avser KTH att vid övergång till stiftelseform inrätta en skiljenämnd för överprövning av beslut ur rättsäkerhetssynpunkt. I avtalet med staten önskar KTH fastslå att terminsavgifter för studerande till reglerade examina inte får tas ut.

Chalmers tekniska högskola i Göteborg framhåller att en viktig fråga för högskolan är möjligheten att bygga upp eget kapital för att kunna investera i nya verksamheter som kan ge utdelning på sikt. Chalmers styrelse vill därför ta hela ansvaret för högskolans ekonomi, men även fritt kunna utforma den interna lednings- och beslutsstrukturen och en motivationsskapande tjänste- och befattningsstruktur. Detta anser man inte vara möjligt inom den nuvarande myndighetsformen.

Styrelsen är därför positiv till en övergång i stiftelseform under förutsättning av att enighet kan uppnås med staten i vissa frågor. Bl.a. nämns garantier för forskningens frihet och integritet, valförsamlingens förnyelse och sammansättning, offentlig insyn, stiftelsekapitalets konstruktion och storlek, långsiktigheten i ingångna avtal, frågor avseende upprustning och utbyggnad av fastigheterna samt dessas övertagande, konkurrensneutralitet gentemot statliga högskolor vad avser pensioner, skatter och moms.

Högskolan i Jönköping framhåller att man med stor tillfredställelse noterar tankarna på att inom ramen för en stiftelseägd högskola realisera det förslag till en internationell handelshögskola som arbetats fram i samarbete mellan Högskolan i Jönköping och Stiftelsen Internationella Handelshögskolan i Jönköping.

Högskolan betonar vikten av att det femtonåriga ramavtalet verkligen innehåller bindande åtaganden för staten och Högskolan i Jönköping. Högskolan vill även ha garantier för att den övriga högskolans verksamhet under en femtonårsperiod ligger kvar på minst 1993/94 års nivå.

Vad gäller valförsamlingen vill högskolan se en representation från

olika lokala intressen och avvisar tanken på självförnyande valförsamling.

Högskolan framhåller att även om fasta forskningsresurser endast skall finnas vid den internationella handelshögskolan måste forskning inom högskolan i övrigt kunna bedrivas för att säkerställa kvaliteten i utbildningen.

Högskolan anser även att offentlighetsprincipen skall utgöra grunden för verksamheten även i stiftelsehögskolan. Studerandeavgifter avses inte få förekomma, såvida inte staten inför sådana i de statliga högskolorna.

Högskolan vill slutligen ha särskilda medel för att förbereda övergången till stiftelseform.

10 Högskolor i stiftelseform

Mitt förslag: Riksdagen bemyndigar regeringen att till privaträttslig form överföra två högskolor.

För ändamålet bildas vid varje högskola en stiftelse, som i sin tur är ensam ägare till ett aktiebolag som svarar för den direkta driften av högskolan (högskolebolaget). Vidare skall stiftelsen vara ensam ägare till ett annat aktiebolag som förvaltar högskolans fastigheter (fastighetsbolaget). Stiftelsen tillförs som stiftelsekapital en särskild värdepappersportfölj. Stiftelsen tillförs också som stiftelsekapital aktierna i högskolebolaget. Stiftelsekapitalet får inte förbrukas.

Aktierna i fastighetsbolaget tillförs inte som stiftelsekapital utan avses bli förvärvade av stiftelsen genom köp från staten. Köpet finansieras genom ett långfristigt lån från staten.

Vid sidan av det fasta stiftelsekapitalet som nyss angivits – och som inte får förbrukas – tillförs stiftelsen medel att läggas i en reservfond.

Skälen för mitt förslag: Jag har tidigare redovisat fördelarna för samhället som helhet, för hela universitets- och högskolesystemet och för de aktuella högskolorna om högskolor med icke-statligt huvudmannaskap tillåts komplettera de statliga universiteten och högskolorna. En överföring av några idag statliga högskolor i stiftelseform främjar flexibiliteten, mångfalden och kvaliteten. En sådan förändring gör därmed det svenska universitets- och högskolesystemet bättre rustat för att möta de krav som jag inledningsvis beskrivit.

Uppgiften att skapa alternativ till universitet och högskolor i myndighetsform i en sådan utsträckning att de blir systempåverkande har en sådan dimension att det knappast kan genomföras med mindre än att också staten medverkar. Internationella erfarenheter visar t.ex. att betydande ekonomiska resurser krävs.

Med åtgärden att bilda stiftelsehögskolor genom att ombilda statliga högskolor till stiftelseform medverkar staten således till att skapa en

konkurrenssituation för de statliga universiteten och högskolorna, som realistiskt sett annars aldrig skulle kunna uppstå.

Kombinationen av en stiftelse som huvudman och två bolag för verksamheten respektive fastighetsförvaltningen anser jag vara den bästa för att säkerställa stiftelsehögskolans självständighet. Den garanterar samtidigt att arbetet vid stiftelsehögskolan kan ske i ändamålsenliga former.

Genom den öppna diskussion som jag tidigare redovisat har tre högskolor visat särskilt intresse för en övergång i stiftelseform. Samtliga tre högskolor har haft möjlighet att inom sina respektive organisationer analysera och diskutera frågan med utgångspunkt i det nyss nämnda underlaget. De svar som nu avgivits är alla tre villkorat positiva, dvs. styrelserna för de tre högskolorna konstaterar att det föreligger intresse för en övergång till stiftelseform under förutsättningar som redovisats och som bör preciseras genom fortsatta diskussioner.

Jag har för egen del på ett tidigt stadium understrukit vikten av att en övergång till stiftelseform ges en stark förankring inom respektive högskola. De förutsättningar som angivits i högskolornas svar ligger i huvudsak inom ramen för vad jag bedömer rimligt att tillgodose.

Jag anser att frågan därmed blivit så allsidigt beredd att det nu är lämpligt att inhämta riksdagens ställningstagande i centrala avseenden. Det bör ske genom att regeringen begär riksdagens bemyndigande att slutligen vidta de åtgärder som krävs för att överföra statliga högskolemyndigheter till stiftelseform.

Inom ramen för ett sådant bemyndigande bör samtliga, i sammanhanget relevanta frågor kunna behandlas.

På grundval av kompletterande överläggningar bör regeringen – inom ramen för riksdagens bemyndigande – kunna avgöra frågan om en överföring i stiftelseform. Den lösning jag sålunda förordar är att KTH eller CTH samt Högskolan i Jönköping skall kunna överföras i stiftelseform. Avsikten att välja endera KTH eller CTH är att högskolor med likartat utbildningsutbud men med olika huvudmän skall konkurrera med varandra och att verksamheter som bedrivs av olika huvudmän kan jämföras.

För högskolor som slutligen övergår i stiftelseform innebär det förändrade huvudmannaskapet en ny frihet och speciella utvecklingsmöjligheter. Att det är fråga om en teknisk högskola och en högskola med inriktning mot entreprenörskap och småföretag finner jag särskilt välkommet. De ökade statliga insatserna på detta område som under alla omständigheter är nödvändiga kan därmed ske i en form som har särskilda förutsättningar för framgång.

10.1 Organisationsstruktur

Den principiella uppbyggnaden av stiftelsehögskolorna som jag förordar ser ut på följande sätt.

I enlighet med det underlag som tillställts högskolorna bildas för var

och en av dem en stiftelse. Stiftelsen blir huvudman för den förändrade högskolan och ytterst ansvarig för dess verksamhet.

Med respektive stiftelse som ensam ägare inrättas, dels ett högskolebolag i vilket verksamheten vid högskolan bedrivs, dels ett fastighetsbolag för förvaltning av högskolans fastigheter.

En stiftelse består av egendom som avsatts för att varaktigt tjäna ett bestämt ändamål. Detta ändamål är fastlagt i stiftelseförordnandet. Ändring av stiftelsens ändamål fordrar medgivande från myndighet. Stränga regler gäller beträffande sådan permutation av stiftelser som bildats av enskilda. Dessa regler har analogt ansetts böra tillämpas också för offentligt bildade stiftelser. Den nya stiftelselag, som nyligen remitterats till Lagrådet, innebär att lagen framdeles inte gör någon åtskillnad på permutationsärenden mellan enskilt och offentligt bildade stiftelser.

Stiftelsen är som juridisk person speciell i det hänseendet att den inte har några ägare eller medlemmar som disponerar över den. Stiftelsen är en självständig förmögenhet. Dess styrelse har som sin uppgift att se till att stiftelsens ändamål fullgörs i enlighet med vad stiftaren förordnat vid stiftelsens tillkomst. Detta särdrag hos stiftelsen som rättsfigur gör den särskilt lämpad att använda vid omvandling av de nu aktuella högskolorna till enskilda rättssubjekt.

Stiftaren kan genom utformning av stiftelsens ändamålsbestämmelser och övriga föreskrifter i stiftelseförordnandet vinna en väsentlig trygghet i att stiftelseförmögenheten varaktigt kommer att tjäna det avsedda ändamålet.

Stiftelseformen innebär således garantier för att högskolan blir varaktigt autonom. Stiftelseformen säkerställer också att det kapital staten avskiljer tjänar utbildning och forskning vid högskolorna.

Stiftelsen är dock mer lämplig att utöva ägarrollen än att direkt driva verksamheten i det jag här benämner stiftelsehögskolan. Vad gäller högskoleverksamheten och fastighetsförvaltningen är aktiebolaget en lämpligare driftform. Aktiebolagsformen är beprövad, även för verksamhet som inte drivs i vinstsyfte.

Aktiebolagets främsta fördel är att frågor om ansvar, ledning och redovisning sedan länge är väl reglerade. Därför är det i nuvarande läge lämpligast att stiftelsehögskolans verksamhet och fastighetsförvaltning sker i form av stiftelsen helägda aktiebolag.

Den organisationstruktur jag föreslår uppfyller de krav på autonomi jag just angivit, men även krav på tydlig rollfördelning och en effektiv drift av stiftelsehögskolans verksamhet.

10.2 Verksamhetens inriktning

Som framgått av vad jag nyss sagt skall i stiftelseförordnandet anges ändamålet med stiftelsen.

Ett led är därvid att stiftelsen såsom ensam ägare till det särskilda högskolebolaget skall verka för att det vid högskolan i fråga bedrivs utbildning och forskning på en hög internationell nivå. Utöver detta ansvar

bör emellertid också anges något om den anda utbildningen och forskningen skall bedrivas i. I likhet med vad som kommit till uttryck i högskolornas svar anser jag att delar av Bolognadeklarationen bör föras in i stiftelseförordnandet.

Vad som sålunda anges i stiftelseförordnandet om stiftelsernas ändamål bör ha sin motsvarighet i bolagsordningen när det gäller att ange föremålet med verksamheten i högskolebolaget. Sådana föreskrifter i bolagsordningen blir direkt bindande också för bolagets ledning i den dagliga verksamheten.

I stiftelseförordnandet bör också som ett särskilt ändamål anges att stiftelsen skall lägga uppdrag – väsentligen forskningsuppdrag – till högskolebolaget. Vad som här avses är uppdrag för högskolebolaget, utöver vad som blir aktuellt till följd av statens utbildnings- och forskningsuppdrag. Jag återkommer till den nämnda uppgiften, men vill här nämna att det är avkastningen av den särskilda aktieportfölj som tillförs som stiftelsekapital som skall användas för detta ändamål.

I stiftelseförordnandet, liksom i bolagsordningen för fastighetsbolaget, måste också föreskrifter tas in om ändamålet med fastighetsförvaltningen.

Likaså bör i stiftelseförordnandet tas in bestämmelser som innebär att stiftelsens tillgångar tillfaller staten om stiftelsen skulle upplösas.

10.3 Styrelsernas sammansättning

Stiftelsens verksamhet bör ledas av en styrelse. Rektor bör vara självskriven ledamot av styrelsen. Jag anser att övriga ledamöter, med ett undantag, bör utses av en valförsamling på cirka 15 personer. Valförsamlingen skall också utse stiftelsens ordförande. En ledamot i stiftelsens styrelse bör tillsättas av regeringen.

Ledamöter i valförsamlingen skall enligt min mening kunna väljas av akademier eller andra stabila organisationer i det svenska vetenskaps-samhället och, i fallet med Högskolan i Jönköping om så befinnes lämpligt, också av andra fristående organisationer med intresse för högskolans verksamhet, t.ex. regionala näringslivsorganisationer. Om någon av de organisationer som givits rätt att välja ledamöter i valförsamlingen upphör eller förändras, måste stiftelseförordnandet permuteras i den delen.

Första gången bör valförsamlingen utses av regeringen efter förslag från de akademier och organisationer som sedan skall utse valförsamlingen.

Högskolebolagets styrelse bör utses av bolagsstämman, där stiftelsen förfogar över samtliga röster. En minoritet av styrelseledamöterna bör utses på förslag av lärarna och studenterna. Personalorganisationerna representeras enligt vad som generellt gäller i aktiebolag.

Enligt min åsikt skall rektor utses av bolagsstyrelsen efter en nominerings- och valprocedur som ger de verksamma vid stiftelsehögskolan ett

avgörande inflytande, på ett sätt som motsvarar vad som gäller vid utseende av rektor vid de statliga universiteten och högskolorna.

Fastighetsbolagets styrelse bör utses av bolagsstämman, där stiftelsen förfogar över samtliga röster.

10.4 Offentlighet

Frågan om offentlighet har tillmätts vikt i högskolornas redovisade bedömningar. Visserligen finns det inget som hindrar ett enskilt rättssubjekt att själv bestämma att handlingar skall vara tillgängliga. Ändå har det från högskolornas sida bedömts ha ett särskilt värde att regler om offentlighet finns med i bolagsordningen. Enligt min mening bör därför grundläggande bestämmelser som syftar till att ge viss offentlig insyn tas in i såväl bolagsordning som de ramavtal staten sluter med parterna. Till frågan om ramavtal återkommer jag strax.

Frågorna om offentlighet hänger samman med stiftelsehögskolans uppgift att bedriva grundläggande högskoleutbildning, forskning och forskarutbildning. Frågor av betydelse i detta sammanhang gäller t.ex. information om lärarnas meriter och högskolans studiedokumentation samt, vad gäller studenterna, deras studieresultat och examina. Studiedokumentationen bör omfattas av samma rapporteringsskyldighet som vid de statliga universiteten och högskolorna.

De mer detaljerade frågorna regleras lämpligen i avtal mellan staten och stiftelsehögskolan.

Exempel på stiftelseförordnande och bolagsordning bör tagas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

11 Statens förhållande till stiftelsehögskolorna

Mitt förslag: Ett ramavtal sluts mellan staten, respektive stiftelse och högskolebolag (trepartsavtal). Avtalet sluts för bestämd tid och kan inte ensidigt frånträdas av någondera parten under löpande avtalstid. Avtalet skall bl.a. reglera frågor om konkurrensneutralitet gentemot statliga högskolor samt verksamhetens kvalitet och omfattning.

Skälen för mitt förslag: I ett ramavtal mellan respektive stiftelsehögskola och staten bör anges de långsiktiga relationerna mellan parterna. Av avtalet bör framgå att stiftelsehögskolan kommer att behandlas konkurrensneutralt i förhållande till statliga universitet och högskolor.

I ramavtalet bör ingå bl.a. principer om samma ersättning för prestation, helårsstudent eller annan enhet som gäller för de statliga universiteten och högskolorna, principen om samma krav på kvalitet för att få uppdrag, samt frågan om likaberättigande till anslag från de statliga forskningsråden.

Ramavtalet bör utformas som ett trepartsavtal mellan staten, stiftelsen och stiftelsens högskolebolag.

Prop. 1992/93:231

Jag anser att avtalet bl.a. skall reglera följande frågor.

11.1 Konkurrensneutralitet

Ramavtalet skall i konkurrenshänseende klargöra att statens åtgärder syftar till att upprätthålla neutralitet mellan statliga och icke-statliga universitet och högskolor. Staten bör åta sig att ge stiftelsehögskolorna förutsättningar att verka som i allt väsentligt är lika gynnsamma som de som gäller för de statliga universiteten och högskolorna.

11.2 Beräkning av ersättningar

Enligt min mening skall staten ersätta stiftelsehögskolorna för prestationer och beräkna andra anslag på samma sätt och med samma grund som för statliga universitet och högskolor.

Jag anser dessutom att stiftelsehögskolorna skall ha samma möjligheter som statliga universitet och högskolor att från statliga myndigheter erhålla anslag, bidrag och uppdrag rörande forskning och utbildning. Jag avser att återkomma till regeringen med förslag till författningsändringar som kan anses vara påkallade för detta ändamål.

11.3 Verksamhetens kvalitet och omfattning

Den likaställning med de statliga lärosätena som jag här har förordat förutsätter givetvis att stiftelsehögskolorna håller minst samma kvalitet som motsvarande utbildning i statlig regi. Det ankommer på stiftelsehögskolorna att påvisa sådan kvalitet genom att delta i nationella och internationella utvärderingar. Nationellt svarar Kanslersämbetet för att kvaliteten kontrolleras och upprätthålls. Jag vill i sammanhanget erinra om den av regeringen i propositionen 1992/93:169 Högre utbildning för ökad kompetens föreslagna lagen om tillstånd att utfärda vissa examina. Om riksdagen antar lagförslaget kommer stiftelsehögskolorna, likaväl som andra enskilda utbildningsanordnare, att omfattas av det tillståndskrav som ställts upp som förutsättning för att utfärda vissa examina.

Enligt min mening bör staten, givet att kvaliteten i verksamheten upprätthålls, samt att förväntningarna i uppdragen i övrigt uppfylls, garantera stiftelsehögskolorna en minsta omfattningen av grundläggande högskoleutbildning, forskarutbildning och forskning på eget programansvar t.o.m. läsåret 1998/99. Denna garanti bör ha innebörden att den anslagsmässiga utvecklingen för stiftelsehögskolorna inte blir sämre än genomsnittligt för motsvarande fakulteter vid de budgetåret 1993/94 befintliga statliga universiteten och högskolorna.

Ramavtalet bör i förekommande fall även reglera uppbyggnaden av ny verksamhet, som staten finansierar.

Prop. 1992/93:231

11.4 Revision

Ramavtalet skall enligt min mening ge regeringen rätt att utse en revisor i högskolebolaget och samtliga dess eventuella dotterbolag. Kostnaderna härför skall bestridas av respektive bolag.

Därutöver bör regeringen, eller myndighet på regeringens uppdrag, ha rätt att granska underlagen för prestationsrelaterade ersättningar från staten.

11.5 Avtalets giltighet

Ramavtalet bör gälla för 15 år. Avtalstiden förlängs därefter med 15 år om det inte minst två år dessförinnan sagts upp av någon av parterna.

Frånsett uppsägning till avtalstidens slut bör avtalet inte ensidigt kunna frånträdas av någondera parten under en löpande giltighetsperiod.

Exempel på ramavtal bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

12 Stiftelsernas finansiering

Mitt förslag: Utöver det fasta stiftelsekapital som tillförs stiftelsen i form av aktierna i högskolebolaget skall stiftelsen också få ett fast stiftelsekapital i form av börsnoterade aktier. Ej heller detta stiftelsekapital får förbrukas.

Vid sidan av det fasta stiftelsekapitalet tillförs stiftelsen medel att läggas i en reservfond som får användas i verksamheten.

Skälen för mitt förslag: I propositionen 1992/93:171 Forskning i frontlinjen framhöll jag att kapital finns tillgängligt i förutvarande löntagarfonderna för en övergång till stiftelseform för några statliga högskolor. De börsnoterade aktier som avses kunna användas vid den här förordade stiftelsebildningen hämtas således från avvecklingsstyrelsen för löntagarfonderna.

Enligt min mening bör staten som fast stiftelsekapital utöver aktierna i högskolebolaget tillskjuta en särskild aktieportfölj till ett sammanlagt värde om ca 1 000 miljoner kronor. Detta fasta stiftelsekapital får inte förbrukas.

För att bereda stiftelserna en större ekonomisk handlingsfrihet skall staten därutöver tillskjuta börsnoterade aktier till en reservfond, som fås tas i anspråk i verksamheten. Denna reservfond, som rättsligt sett också

är att betrakta som stiftelsekapital, bör uppgå till ett sammanlagt värde om ca 650 miljoner kronor.

Det kapital jag anser skall tillföras stiftelserna kan förväntas generera en avkastning att användas i verksamheten. Avkastningens andel av stiftelsehögskolans inkomster kan väntas bli ungefär densamma som jag funnit förekommer vid t.ex. amerikanska privata universitet.

I USA bygger en viktig del av finansieringen av den högre utbildningen och forskningen, särskilt vid privata universitet och högskolor, på avkastningen av fonder bildade genom donationer från privatpersoner och företag. Fonderna växer ständigt till, främst genom nya donationer men också genom att en del av avkastningen läggs till kapitalet. Storleksordningarna är med svenska mått mätt betydande. Harvard's fondkapital uppgår t.ex. till mer än 36 miljarder kronor. Det tämligen lilla Johns Hopkins University äger drygt tiondelen därav och finansierar sin verksamhet med fondavkastningar på en för USA genomsnittlig nivå. Fondavkastningarnas andel av inkomsterna uppgår för privata universitet till 5,3 procent och för statliga universitet till 0,5 procent.

Det är inte ovanligt att donationer är destinerade för vissa speciella ändamål, t.ex. inrättandet av en professur eller stöd till en viss typ av forskning.

Dessutom förekommer vid de amerikanska universiteten s.k. obundna fonder. Avkastningarna från dessa används för att stödja universitetens prioriterade verksamhet och fungerar som en säkerhetsmarginal då andra finansörer inte kan eller vill täcka kostnaderna för verksamhet som är angelägen ur universitetets egen vetenskapliga synpunkt. Betydande ansträngningar läggs ned på att få fram nya donationer, vilket i någon mån antyder den stora betydelse som ett obundet kapitaltillskott anses ha för den fria forskningen och undervisningen.

Jag vill i klarhetens intresse påpeka att stiftelsekapital givetvis alltid är bundet i den meningen att det enbart får användas för stiftelsens ändamål.

Som jag tidigare angivit bör stiftelserna som stiftelsekapital även er-hålla samtliga aktier i högskolebolagen.

12.1 Bolagens finansiering

Högskolebolagens inkomster utgörs av ersättning för utförda uppgifter inom grundläggande högskoleutbildning, bidrag till forskning och forskarutbildning från fakultetsanslag, externa medel för forskning, inkomster av uppdragsutbildning samt gåvor och donationer.

Till högskolebolagen förs i samband med bildandet all den utrustning och andra tillgångar som respektive högskola disponerar för sin verksamhet och som, i förekommande fall, inte utgör tillbehör till den fasta egendom som tillförs respektive fastighetsbolag.

Till fastighetsbolagen förs i samband med bildandet de statliga fastigheter, eller i förekommande fall byggnader, som upplåtits för högsko-

lans verksamhet. Fastighetsbolagens uppgift är att äga och svara för förvaltningen av fastigheter och byggnader.

Stiftelserna erbjuds att köpa fastighetsbolagen av staten. Priset sätts efter den värderingsmetod som skall gälla för övriga universitets- och högskolefastigheter när de övertas av fastighetskoncernen för högskolefastigheter.

Stiftelserna erbjuds lån av staten som täcker hela köpeskillingen. Dessa lån löper i 99 år. Räntan på lånen sätts lika med statens vid varje tidpunkt gällande avkastningskrav på fastighetskoncernen för högskolefastigheter. Fastigheterna utgör säkerhet för lånen. Lånen löper amorteringsfritt i 50 år.

Den naturliga tågorrdningen blir att staten först bildar högskolebolaget för att sedan kunna överlåta aktiekapitalet till stiftelsen. Likaledes bildar staten fastighetsbolaget för att sedan avyttra det till stiftelsen.

13 Övriga frågor

13.1 Pensionsfrågor

De högskolebolag som föreslås överta de tidigare statliga högskolornas personal bör också, i enlighet med de principer som riksdagen beslutat om med anledning av kompletteringspropositionen 1992, överta respektive högskolas pensionsskuld. Det innefattar en övergång från en löpande pensionsutbetalning till ett system där en pensionsreserv successivt byggs upp. För de pensionsåtaganden som gjorts under tiden som statlig högskola måste därvid omedelbart pensionsreserver tillskapas i bolagen och särskild löneskatt erläggas för dessa.

Under en relativt lång övergångsperiod kommer ett övertagande utan finansiell kompensation att medföra att bolagens kostnader för pensioner är betydligt högre än kostnaderna för den pensionskomponent som ingår i det lönekostnadspålägg som gäller för de statliga högskolorna.

De merkostnader för stiftelsehögskolan som uppkommer till följd av att det statliga åtagandet övertas kompenseras till stor del av att avsättningar till en pensionsreserv kan göras lägre än löpande pensionsbetalningar för motsvarande pensionsåtagande. Orsaken härtill är att pensionsreserven, som avser åtaganden i framtiden, också årligen tillförs avkastning på sitt kapital. Jag bedömer att kostnaderna för att finansiera ungefär en tredjedel av pensionsskulden bör bäras av högskolebolagen för att konkurrensneutralitet gentemot de statliga högskolorna skall uppnås i detta avseende.

Jag har därför stannat vid att den pensionsskuld som bolagen skall ta upp i samband med att personalen övertas från staten delvis bör balanseras av den reservfond som tillskjuts stiftelsen. Jag har valt att dimensionera stiftelsernas reservfonder så att dessa, vid sidan av de andra ändamål som de skall finansiera, också täcker cirka två tredjedelar av den pensionsskuld som övertas från staten.

Någon nettobesparing för det statliga pensionssystemet uppstår inte eftersom basen för framtida uttag av lönekostnadspålägg också minskar när stiftelsehögskolorna bildas.

13.2 Personalfrågor

Enligt min mening skall staten verka för att all befintlig personal vid de aktuella högskolorna vid en övergång i stiftelseform erbjuds anställning med likvärdiga anställningsförmåner i högskolebolagen.

Professorer med fullmaktstjänst och andra befattningshavare med ordinarie tjänst bör i samband med att de övergår i enskild tjänst hos respektive högskolebolag kunna behålla sin statliga tjänst och vara tjänstlediga från den vid tillträdet till den enskilda tjänsten.

För övriga anställda avses anställningsvillkoren regleras i avtal med personalorganisationerna.

13.3 Utbetalning av medel från de förutvarande löntagarfonderna

Såsom framgått av vad jag här förut anfört om stiftelsernas finansiering anser jag att högskolestiftelsernas stiftelsekapital till en del skall utgöras av en värdepappersportfölj och att denna portfölj skall hämtas från de förutvarande löntagarfonderna. Huvuddelen av portföljen skall utgöra fast stiftelsekapital och en mindre del en reservfond som får användas i verksamheten.

I propositionen (1992/93:171) Forskning i frontlinjen föreslog regeringen att cirka 10 miljarder kronor ur de förutvarande löntagarfonderna skulle tillföras som stiftelsekapital till tre nybildade stiftelser med uppgift att stödja forskning. Jag förordar att beloppet nu bestäms till högst 10 miljarder kronor.

Utanordnande av medel från de förutvarande löntagarfonderna kräver ändring i lagen (1983:1092) med reglemente för Allmänna pensionsfonden. Enligt min mening är det till fördel att reglera utanordnandet av medel till de olika stiftelsebildningarna i ett sammanhang. Såvitt jag kan bedöma föreligger nu alla förutsättningar för riksdagen att fatta beslut om den behövliga ändringen i reglementet.

Lagtekniskt bör ändringar göras så att en ny punkt fogas till de övergångsbestämmelser som hörde till lagen (1991:1857) om ändring i reglementet. Med hänsyn till det förslag till ändring i samma övergångsbestämmelser som regeringen har förelagt riksdagen i propositionen (1992/93:149) om avveckling av det premiegrundande allemanssparandet m.m. bör den nya punkten betecknas som punkt 10.

I den nya punkten bör Riksförsäkringsverket åläggas att, efter beslut av regeringen, under år 1994 överföra sammanlagt högst 11 700 miljoner kronor från avvecklingsstyrelsen till fem skilda stiftelser enligt följande.

- högst 6 000 miljoner kronor tillförs en stiftelse som regeringen bestämmer och som har till uppgift att stödja strategisk forskning inom naturvetenskap, teknik och medicin,

- högst 2 500 miljoner kronor tillförs en stiftelse som regeringen bestämmer och som har till uppgift att stödja miljöstrategisk forskning,

- högst 1 500 miljoner kronor tillförs en stiftelse som regeringen bestämmer och som har till uppgift att stödja kulturvetenskaplig forskning,

- högst 1 700 miljoner kronor tillförs slutligen två stiftelser som bildas för överförandet av två statliga högskolor i privaträttslig form.

Fördelningen mellan högskolestiftelserna bör göras i enlighet med regeringens bestämmande efter fortsatta diskussioner med de högskolor som anmält sin önskan att fortsätta arbetet på en övergång till stiftelseform. Denna har inte förts så långt att det ännu kan avgöras hur medlen exakt bör fördelas.

Lagen bör träda i kraft den 1 juli 1993. Som lagbestämmelsen utformats kommer dock någon överföring till stiftelserna inte att ske förrän särskilda regeringsbeslut har fattats för respektive stiftelses del.

14 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad som anförts har inom Utbildningsdepartementet upprättats förslag till lag om ändring i lagen (1983:1092) med reglemente för Allmänna pensionsfonden. Förslaget har upprättats i samråd med statsrådet Lundgren.

15 Hemställen

Med hänvisning till vad jag anförde hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. dels anta förslaget till lag om ändring i lagen (1983:1092) med reglemente för Allmänna pensionsfonden,
2. dels bemyndiga regeringen att bilda stiftelserna, högskolebolagen och fastighetsbolagen enligt de riktlinjer jag angivit, inbegripet att bevilja stiftelserna de lån för fastighetsförvärv som jag har föreslagit,
3. dels godkänna de principer för ramavtal som jag angivit, samt
4. godkänna riktlinjerna för finansiering av stiftelserna, högskolebolagen och fastighetsbolagen samt de lösningar av pensions- och personalfrågor som berörts, allt i enlighet med det jag har förordat.

16 Beslut

Prop. 1992/93:231

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder som föredraganden har hemställt om.

Denna promemoria var i huvudsak lika utformad för alla tre högskolorna. De avvikelser som fanns markeras i texten.

Prop. 1992/93:231
Bilaga 1

Utbildningsdepartementet

1992-12-08

Förslag till förutsättningar för en övergång till stiftelseägd verksamhet för (tekniska) högskolan i

Denna promemoria innehåller övergripande juridiska och ekonomiska ramar för både stiftelse och aktiebolag. I appendix finns utkast till stiftelseförordnande och bolagsordning. Nedan följer en sammanfattning av huvudlinjerna i stiftelseförordnandet och bolagsordningen, samt andra viktiga frågor.

- Syfte

Syftet med ändring av verksamhetsformen för universitet och högskolor från myndighet till en organisation i privaträttslig form är att åstadkomma en högre grad av autonomi i förhållande till såväl staten som andra externa aktörer och ett effektivare arbetssätt.

Förändringen möjliggör att regelsystem, kollektivavtal, förvaltning och organisation specialanpassas till den berörda läroanstaltens särskilda förhållanden i högre grad än en väl så avreglerad myndighet. Därigenom ökas förutsättningarna för en högre kvalitet och en effektivare verksamhetsform.

Finansieringen av verksamheten kopplas till syftet med förändringen. Effektivitetskravet bör innebära att förändringen inte bara syftar till ökade friheter för berörda läroanstalter utan även till en fördel för samhället.

Organisationsstruktur

En stiftelse bildas med ändamål;

a) att som ensam ägare till högskolan aktiebolag verka för att utbildning och forskning vid högskolan når hög kvalitet och att högskolans resurser utnyttjas effektivt för att nå dessa kvalitetsmål,

b) att som en uppdragsgivare till högskolan, inom ramen för tillgängliga medel, finansiera uppdrag som stiftelsen bedömer vara av värde för högskolan samt,

c) att som ensam ägare till fastighetsbolaget verka för en ändamålsenlig fastighetsförvaltning som gagnar verksamheten vid högskolan.

Högskolans verksamhet, utbildning, forskning och utvecklingsarbete, bedrivs i form av aktiebolag.

Högskolans fastigheter och byggnader förvaltas i ett separat aktiebolag.

- **Tillförsel av eget kapital**

Stiftelsen tillförs aktierna i de båda bolagen. Dessutom bör staten kunna tillföra kapital i form av aktier ur den statliga aktieportföljen i sådan omfattning att avkastningen vid stiftelsebildningen kan beräknas till max 75 miljoner kronor (för Högskolan i Jönköping maximalt 8 miljoner kronor). Stiftelsen bör kunna ges möjlighet att uppta lån om förslagsvis 300 miljoner kronor som staten helt garanterar under 30 år (för Högskolan i Jönköping maximalt 30 miljoner kronor). Räntan på detta lån bör kunna finansieras av staten under de första 12 åren. Avsikten med lånet är att ge stiftelsen en rimlig finansiell frihet. De likvida medel som högskolebolaget kan behöva i rörelsen har stiftelsen möjlighet att låna ut till bolaget.

Högskolebolaget (det bolag som driver högskolans utbildning och forskning) bör kunna tillföras kapital i form av statliga tillgångar som t.ex. utrustning och inventarier som disponeras av högskolan. Dessa tillskjuts vid bolagsbildandet som apportegendom.

Fastighetsbolaget bör kunna tillföras kapital i form av statliga fastigheter och byggnader (i de fall då de ligger på mark som staten inte äger). Fastigheterna och byggnaderna överförs i bolagsform, med tillgångar och skulder i det skick som parterna överenskommer om. I samband med bolagsbildningen avlastas staten de riksgäldsån som kan hänföras till berörda byggnadsobjekt. Staten är beredd att inom ramen för upprustningsprogrammet för universitet och högskolelokaler finansiera upprustning av högskolans lokaler innan övergång till stiftelseform sker.

- **Verksamhetens inriktning**

Stiftelsens och högskolebolagets inriktning regleras i stiftelseförordnande respektive bolagsordning. Detsamma gäller fastighetsbolaget, vars inriktning är att förvalta högskolans fastigheter.

- **Styrelsernas sammansättning**

Stiftelsens styrelse utses till sin huvuddel av en valförsamling om ca 15 personer som stiftaren utser första gången efter förslag från bl.a. akademier och lärarna vid högskolan. Denna valförsamling förnyar sedan sig själv, genom att i plenum utse nya ledamöter, efter hand som dess medlemmar avgår. Rektor blir självskriven ledamot i stiftelsens styrelse och en annan ledamot utses av regeringen.

Huvuddelen av högskolebolagets styrelse utses av bolagsstämman, dvs. av ägaren stiftelsen. Lärar- och studeranderepresentation i högskolebolagets styrelse regleras i bolagsordningen och ramavtalet med staten. De anställdas representation i bolagsstyrelser är reglerade i lag. Högskolans rektor är självskriven ledamot.

Fastighetsbolagets styrelse utses på bolagsstämman.

- **Offentlighet**

Grundläggande bestämmelser som syftar till att ge offentlig insyn tas in i såväl bolagsordning som de ramavtal staten sluter med parterna.

- **Ramavtal**

Ramavtalets syfte är att ange ramarna för statens relationer med stiftelsen och högskolebolagen under en längre tidsperiod.

Avtalet skall bl.a. reglera följande frågor.

1. Avtalstidens längd

Fem planeringsperioder, dvs. 15 år.

2. En avsiktsförklaring från de avtalslutande parterna

En avsiktsförklaring skall innehålla en allmänt formulerad deklARATION där staten uttalar att den ser stiftelsehögskolorna som en del av det svenska universitets- och högskolesystemet och att staten ifråga om utbildnings och forskningsuppdrag, internationellt samarbete m.m. skall behandla dessa högskolor utifrån samma utgångspunkter som de statliga högskolorna. Vidare bör i avtalet anges att staten är beredd att verka för anskaffning av mark för högskolans expansion.

Stiftelsehögskolorna skall förbinda sig att lämna den information m.m. som kan behövas för statsmakternas ställningstaganden samt att medverka i internationellt samarbete inom utbildnings- och forskningsområdet.

3. Formerna för statens uppdrag till högskolestiftelserna

Statens köp av utbildning/forskning skall ske på samma villkor som gäller för utbildnings/forskningsuppdrag till statliga högskolor med kvalitet och effektivitet som avgörande kriterier. I avtalet skall också skrivas in krav på resultatredovisning samt övriga uppgifter som regeringen behöver för att bedöma kvalitet och effektivitet. Ersättning för utförd grundutbildning kommer att ske efter samma principer som för den statliga högskolan.

Ett av syftena med förändringen är att möjliggöra ökad effektivitet. För att möjliggöra jämförelser är det viktigt att staten agerar konkurrensneutralt i relation till de statliga högskolorna när man fastställer ersättningsnivåerna till bolagen för utförda tjänster. Särskilt viktigt är det att ta hänsyn till lokalkostnadsfaktorn och skattefrågor.

4. Ett begränsat garantiåtagande

Syftet med att göra om högskolor och universitet till stiftelser är primärt att öka autonomi. Staten bör därför kunna garantera att de resurser som anslås för forskning över fakultetsanslagen 1993/94 och därmed

sammanhängande lokalkostnader värdesäkras under 6 år på grundval av pris- och löneutveckling för motsvarande fakultetsanslag (gällde endast de tekniska högskolorna).

Av avtalet bör även framgå att i den mån avkastningen på det överlåtna statliga aktieinnehavet inte ökar i takt med löne- och prisutvecklingen för motsvarande fakultetsanslag svarar staten för mellanskillnaden under 6 år.

5. Andra åtaganden från staten

Vidare skall avtalet innehålla andra åtaganden från staten, t.ex. det lån som staten avser garantera för att kunna ge stiftelsen en rimlig finansiell frihet.

Räntekostnaderna får bäras av stiftelsen och finansieras med uppdragsintäkter eller på annat sätt. Under ett inledningsskede på 12 år bör ränte- och amorteringsfrihet beviljas och även befrielse från att betala den avgift staten tar för att garantera lånet, vilket kommer att regleras i ramavtalet.

6. Uppbyggnaden av forskning och expansion av grundutbildning i Jönköping

Forskning

I ramavtalet med staten bör kunna anges att målet är att bygga en internationell handelshögskola i huvudsak i enlighet med det förslag som lagts av Stiftelsen Internationella Handelshögskolan i Jönköping. Den första sexårsperioden avtalas om en uppbyggnad enligt följande modell:

De första treårsperioden byggs forskningen upp med de resurser som avkastningen på stiftelsekapitalet genererar.

Efter den första perioden bör ytterligare minst 6 miljoner kronor för forskning kunna utgå som räcker till att ytterligare bygga ut verksamheten, givet att högskolan under föregående period lyckats rekrytera personal för att bedriva ekonomisk forskning på samma nivå som på övriga handelshögskolor och motsvarande.

Kommande perioder tillförs medel enligt samma modell, med avsikt att inom ramavtalets gällande i huvudsak ha genomfört utbyggnaden.

Innan medel för perioderna anslås utvärderas verksamheten, t.ex. av Kanslersämbetet i syfte att skaffa fram beslutsunderlag inför kommande satsningar.

Grundutbildning

För grundutbildning bör kunna gälla att stiftelsehögskolan reserveras ett högre maxbelopp vad det gäller ersättning för grundutbildning och att ramavtalet anger att extra resurser skall användas till ekonomutbildning (och däri ingående ämnen t.ex. juridik och ADB). Vad gäller övrig grundutbildning hänvisas till punkten 2 ovan. En realistisk ökning är att varje år under en sexårsperiod reallt höja maxbelopp med ca 2 miljo-

ner kronor samt lokalkostnader, vilket innebär en utökning med 80 årsstudieplatser med nuvarande kostnadsläge och maximalt antal helårsprestationer.

Prop. 1992/93:231
Bilaga 1

- Pensionsskulden

Pensionsskulden behandlas enligt de principer om lades fast i kompletteringspropositionen 1992. Detta innebär att betalningsskyldigheten för de upparbetade pensionsåtagandena i verksamheten skall överföras till högskolebolaget, att den särskilda löneskatt på pensionskostnader som utlöses i samband med överförandet skall belasta högskolebolagen samt att det från staten till bolaget överförda pensionsåtagandet skall tryggas.

Av praktiska skäl skall endast pensionsåtaganden för anställd personal vid övergångstillfället överföras till högskolebolagen. Någon speciell avgift från statens sida för att garantera statens pensionsåtaganden skall inte utgå.

Övriga pensionsfrågor som har samband med huvudmannabytet regleras i ramavtalet på ett sådant sätt att konkurrensneutralitet uppnås mellan bolagen och de statliga högskolorna.

- Personalfrågor

Staten verkar för att befintlig personal erbjuds anställning med likvärdiga anställningsförmåner i högskolebolaget.

Beträffande de professorer med fullmaktstjänst och andra befattningshavare med ordinarie tjänst som väljer att behålla denna tjänst vid övergången till privaträttslig organisation kommer arbetsgivaren, staten, att anvisa tjänstgöring vid högskolebolaget. Kostnaderna för en sådan anställning belastar bolaget. För övriga anställda avses anställningsvillkoren regleras i avtal med personalorganisationerna.

- Övrigt

Övergång från statlig verksamhetsform till privaträttslig form innebär att många frågor av främst teknisk art måste lösas. Staten skall verka för att dessa frågor kan lösas i samförstånd mellan berörda parter.

- Tidsplan

Principproposition läggs i riksdagen under våren 1993. Övriga tekniska frågor som ankommer på riksdagen att behandla tas upp förslagsvis hösten 1993.

Övergång till stiftelse/bolagsform genomförs per den 1 juli 1994.

Vissa möjliga moment i ett stiftelseförordnande

Exemplet avser en teknisk högskola. Bestämmelserna i 8 § om valförsamlingen kan utformas annorlunda i fråga om Högskolan i Jönköping.

Stiftelseförordnande

1 § Stiftelsen X-stads högskola har till ändamål

- a) att som ensam ägare till X-stads tekniska högskola aktiebolag, i fortsättningen benämnt XTH, verka för att detta bolag inom det tekniska, naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga området bedriver utbildning och forskning på en internationellt hög nivå samt att bolagets resurser utnyttjas effektivt för att uppnå detta ändamål,
- b) att som en uppdragsgivare till XTH, inom ramen för tillgängliga medel, finansiera uppdrag som stiftelsen bedömer vara av värde för XTH.

2 § Som riktlinje för verksamheten vid XTH skall gälla följande principer.

- a) Frihet i forskning och utbildning är högskolans grundläggande princip. Dess verksamhet skall vara intellektuellt oberoende.

3 § För de ändamål som stiftelsen har enligt 1 § tillförs den som stiftelsekapital från svenska staten

- a) en värdepappersportfölj bestående av följande värdepapper:
- b) samtliga aktier i XTH, utgörande X stycken aktier var och en på Y kronor.

4 § Den del av stiftelsekapitalet som avses under 3 § b får inte avyttras.

Den del av stiftelsekapitalet som avses under 3 § a får omplaceras i andra tillgångar som ger betryggande säkerhet och rimlig avkastning. Kapitalet får dock inte förbrukas i verksamheten.

Avkastningen från de tillgångar som avses under 3 § a bör företrädesvis användas för det ändamål som anges under 1 § b.

5 § Stiftelsens angelägenheter handhas av en styrelse om sju ledamöter.

Rektorn vid XTH är självskriven ledamot. Av övriga ledamöter utses en av regeringen och fem av en särskild valförsamling. Valförsamlingen utser också ordförande och vice ordförande i styrelsen.

Frånsett rektor vid XTH får de som är ledamöter i styrelserna för de av stiftelsen ägda aktiebolagen inte samtidigt vara ledamöter i stiftelsens styrelse.

Andra ledamöter än rektor vid XTH utses för bestämd tid, högst fem år. Omval får ske.

6 § Styrelsen är beslutförför när mer än hälften av ledamöterna är närvarande, bland dem ordföranden eller, vid förfall för denne, vice ordföranden.

Beslut fattas med enkel majoritet, utom i fall som anges i 7 §. Vid lika röstetal har ordföranden utslagsröst.

7 § För beslut som gäller ansökan om permutation av stiftelseförordnandet eller genomförande av ändring i enlighet med ett permutationsmedgivande krävs att samtliga styrelseledamöter är närvarande och att

sex av dem är ense om beslutet. Detsamma gäller beslut om sådan ändring i bolagsordningen för XTH som avser föremålet för bolagets verksamhet.

8 § Valförsamlingen skall ha femton medlemmar. De utses för bestämd tid, högst sex år. Omval får ske.

- Kungl. Vetenskapsakademien utser fem ledamöter,
- Ingenjörsvetenskapsakademien utser sju ledamöter,
- Lärarna vid XTH utser tre ledamöter.

Avgår en medlem av valförsamlingen under den period för vilken han är vald, utses ny medlem endast för återstoden av perioden.

Valförsamlingen utser inom sig ordförande och vice ordförande. Intill dess ordförande och vice ordförande sålunda utsetts förs ordet av den medlem som Ingenjörsvetenskapsakademien har utsetts för den uppgiften.

Den första valförsamlingen utses av regeringen efter förslag från dem som anges i första stycket.

9 § Av valförsamlingens medlemmar får högst två utses att också vara medlemmar av stiftelsens styrelse.

10 § Valförsamlingen är beslutför när mer än hälften av medlemmarna är närvarande bland dem ordföranden eller, vid förfall för denne, vice ordföranden. Beslut fattas med enkel majoritet.

11 § Stiftelsens styrelse underrättar valförsamlingens ordförande och vice ordförande när val till styrelsen behöver ske.

12 § Stiftelsens styrelse får förteckning över valförsamlingens medlemmar. I förteckningen skall anges vem respektive medlem har utsetts av. Förteckningen skall vara offentlig.

13 § Om stiftelsen skulle upplösas, skall dess behållna egendom tillfalla staten för att användas till högre utbildning och forskning.

Vissa möjliga moment i en bolagsordning avseende det aktiebolag som under högskolestiftelsen skall svara för den omedelbara driften av högskolan

1. Bolagets firma är X-stads högskola aktiebolag.
2. Styrelsen skall ha sitt säte i X-stad.
3. Föremålet för bolagets verksamhet är att på en internationellt hög nivå bedriva utbildning och forskning inom det tekniska, naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga området.

Som riktlinjer för bolagets utbildning och forskning skall gälla följande principer.

a) Högskolans forskning och undervisning måste vara moraliskt och intellektuellt oberoende av alla politiska, ideologiska och ekonomiska maktgrupperingar. Frihet i forskning och utbildning är högskolans grundläggande princip.

4. Aktiekapitalet skall utgöra lägst X kronor och högst 4 X kronor.
5. Aktie skall lyda på Z kronor.
6. Styrelsen skall bestå av lägst nio och högst elva ledamöter med lägst fem och högst sju suppleanter.

Rektor vid högskolan är självskriven ledamot.

Minst åtta och högst tio ledamöter samt minst fem och högst sju suppleanter väljs årligen på ordinarie bolagsstämma för tiden intill slutet av nästa ordinarie bolagsstämma.

En ledamot och en suppleant för denne utses efter förslag från de lärare vid högskolan som har anställning där utan tidsbegränsning. En ledamot och en suppleant för denne utses efter förslag från de studerande vid högskolan.

(Anm. Arbetstagarrepresentanter enligt lagen (1987:1245) om styrelse-representation för de privatanställda räknas inte in i det antal ledamöter som anges i bolagsordningen.)

7. På ordinarie bolagsstämma utses årligen två revisorer med två suppleanter för tiden intill slutet av nästa ordinarie bolagsstämma.
8. Kallelse till bolagsstämma skall ske genom brev med posten till aktieägarna tidigast fyra veckor och senast två veckor före stämman.
9. På ordinarie bolagsstämma skall förekomma följande ärenden
 - a)
 - b)
10. Kalenderåret skall vara bolagets räkenskapsår.
11. Bolagsstämman väljer ordförande i styrelsen.
12. Styrelsen utser rektor för högskolan. Rektor är tillika verkställande direktör i bolaget.

Rektor utses efter det att förslag har inhämtats från en valförsamling. Flertalet ledamöter i valförsamlingen skall vara lärare vid högskolan. De studerande har rätt att ha företrädare i valförsamlingen.

Bestämmelser i andra stycket om hörande av en valförsamling gäller inte när rektor utses första gången efter det att bolaget har bildats, om

den som utses var rektor vid den statliga högskolan vid tidpunkten för högskolans omvandling till enskilt rättssubjekt.

13. Bolaget skall tillämpa handlingsoffentlighet efter samma grunder som gäller vid lärosäten med offentlig huvudman när det är fråga om

1. de i anställningsärendet åberopade meriterna för den som anställs som lärare vid högskolan,
2. uppgifter om vilka som är eller har varit studerande vid högskolan och
3. betyg och avlagda examina för de studerande vid högskolan.

Vissa möjliga moment i ett ramavtal som avses slutas mellan staten, stiftelsen och högskolebolaget

Prop. 1992/93:231
Bilaga 3

För att reglera vissa grundläggande förhållanden rörande den högskola som Stiftelsen X-stads högskola driver i form av X-stads högskola AB har staten, stiftelsen och aktiebolaget träffat följande

Ramavtal

1. Konkurrensneutralitet

Huvudsyftet med ramavtalet är att garantera högskolan konkurrensneutralitet i förhållande till statliga universitet och högskolor. Staten åtar sig att ge X-stads högskola AB förutsättningar att verka som i allt väsentligt är lika gynnsamma som de som gäller för de statliga universiteterna och högskolorna.

2. Beräkning av ersättningar

Staten ger ut ersättning för prestationer och beräknar andra anslag på samma sätt och med samma grund vad gäller X-stads högskola AB som statliga universitet och högskolor.

3. Andra statliga finansiärer

Staten förbinder sig att tillse att författningshinder inte skall finnas för X-stads högskola AB att, i samma omfattning som statliga universitet och högskolor från statliga myndigheter erhålla anslag, bidrag och uppdrag rörande forskning och utbildning.

4. Verksamhetens kvalitet

Statens åtaganden enligt punkterna 1, 2, och 3 utgår från att verksamheten vid X-stads högskola AB håller minst samma kvalitet som den vid statliga universitet och högskolor. Det ankommer på högskolan att visa sådan kvalitet genom att delta i nationella och internationella utvärderingar.

5. Verksamhetens omfattning

Staten garanterar omfattningen av grundläggande högskoleutbildning, forskarutbildning och forskning på eget programansvar t.o.m. läsåret 1998/99 enligt följande.

Under förutsättning att högskolan uppfyller kvalitetskraven och i övrigt fullgör sina åtaganden är staten beredd att ingå treårsavtal om dimensionering och anslag som innebär att utvecklingen vid X-stads hög-

skola inte blir sämre än genomsnittligt vid de statliga universiteten och högskolorna.

För högskolans fakultetsanslag innebär detta att anslagsnivån för budgetåret 1993/94 relateras till den genomsnittliga utvecklingen för anslagsposterna för motsvarande fakulteter på så sätt att högskolans anslag räknas om med ett index som inte är lägre än index för de statliga anslagsposterna till motsvarande fakulteter som finns inrättade vid statliga universitet och högskolor budgetåret 1993/94. Basår för indexserien skall vara budgetåret 1993/94.

För den grundläggande utbildningen utförs motsvarande beräkningar vad gäller takbeloppet och det antal helårsstudenter och helårsprestationer som kan ge ersättning vid budgetåret 1993/94 befintliga statliga universitet och högskolor.

6. Uppbyggnad av ny verksamhet (i fallet Jönköping)

Parterna är eniga om att en internationell handelshögskola, X-stad International Business School, XIBS, skall byggas upp. XIBS verksamhet skall omfatta både grundläggande högskoleutbildning och forskning/forskarutbildning.

XIBS grundläggande utbildning skall ingå i högskolans utbildningsuppdrag. Utöver vad som följer av indexberäkningen i p. 5 ovan garanteras högskolan under åren 1994/95 t.o.m. 1999/2000 (sex år) en årlig utökning av antalet helårsstudenter med 100 och antalet helårsprestationer med 90 inom det samhällsvetenskapliga utbildningsområdet för detta ändamål. Takbeloppet höjs i motsvarande grad.

Högskolan förbinder sig att under läsåren 1994/95–1998/1999 med egna medel bygga upp en forskningsorganisation, i akademiska frågor i nära samarbete med valfritt universitets samhällsvetenskapliga fakultet.

Under förutsättning att kvalitetskraven uppfylls förbinder sig staten att för den därpå följande treårsperioden ge ett anslag för forskning och forskarutbildning. Anslaget beräknas så att det realt motsvarar de egna medel som högskolan i medeltal under de föregående tre åren använt för att bekosta denna verksamhet, dock högst 6 miljoner kronor per år i 1993/94 års prisläge.

Staten förbinder sig att på samma villkor som i föregående stycke finansiera en vidare utbyggnad under treårsperioderna 1999/2000–2001/02 och 2002/03. Staten garanterar nivån på de för tidigare treårsperioder anvisade anslagen enligt reglerna i p. 5.

Om förutsättningar för att ge högskolan rätt att utfärda doktorsexamen inte föreligger senast den 30 juni 2005 har staten rätt att med ett års uppsägningstid dra in anslaget för forskning och forskarutbildning.

7. Revision

Staten har rätt att utse en revisor i X-stads högskola AB och samtliga dess eventuella dotterbolag. Kostnaderna härför skall bestridas av respektive bolag.

Därutöver skall den som regeringen, eller myndighet på regeringens uppdrag, utser ha rätt att granska underlagen för prestationsrelaterade ersättningar från staten.

Prop. 1992/93:231
Bilaga 3

8. Övertagande av rörelsen

8.1 X-stads högskola AB övertar den statliga myndigheten Högskolan i X-stads verksamhet fr.o.m. den 1 juli 1994.

8.2 X-stads högskola AB förbinder sig att erbjuda all personal anställd vid myndigheten Högskolan i X-stad anställning i bolaget med i princip likvärdiga anställningsvillkor.

8.3 X-stads högskola AB övertar utan särskilt vederlag alla högskolans lösa inventarier. X-stads högskola AB övertar också samtliga högskolans avtal, överenskommelser och andra förbindelser med följande undantag:

8.4 I avvecklingsmyndigheten efter den statliga högskolan kvarstår betalningsansvaret för varor och tjänster som enligt god bokföringssed är hänförliga till budgetåret 1993/94. Detsamma gäller de medel på högskolans räntekonto i Riksgäldskontoret som är hänförliga till anslagen för grundläggande högskoleutbildning och forskning/forskarutbildning samt eventuella reservationer på dessa anslag. För det fall att därigenom tillgängliga resurser inte är tillräckliga för att täcka de utestående skulderna samt kostnaderna för avvecklingen av myndigheten, förbinder sig bolaget att fullt amortera den uppkomna krediten på räntekontot.

9. Avtalets giltighet

Då samtliga parter undertecknat avtalet gäller detta t.o.m. den 30 juni 2019. Avtalstiden förlängs därefter med 15 år om avtalet inte minst två år dessförinnan sagts upp av någon av parterna.

Detta avtal har upprättats i tre exemplar varav parterna tagit var sitt.

Avtalet har för statens del ingåtts med förbehåll för regeringens godkännande.

För staten

För Stiftelsen X-stads universitet

För X-stads universitet AB

Regeringens proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringsammanträde den 1 april 1993	3
1 Inledning	3
2 Reformstrategin	6
3 Frihet för kvalitet	8
4 Fristående stiftelser	9
5 Svenska och utländska erfarenheter	9
6 Motiv för stiftelsehögskolor	11
6.1 Mångfald i institutionella former	11
6.2 Stimulans för kvalitet och effektivitet	12
6.3 Säkerställd frigörelse	12
7 De tre högskolorna	14
8 Överläggningarna med högskolorna	15
9 Högskolornas bedömningar	17
10 Högskolor i stiftelseform	19
10.1 Organisationsstruktur	20
10.2 Verksamhetens inriktning	21
10.3 Styrelsernas sammansättning	22
10.4 Offentlighet	23
11 Statens förhållande till stiftelsehögskolorna	23
11.1 Konkurrensneutralitet	24
11.2 Beräkning av ersättningar	24
11.3 Verksamhetens kvalitet och omfattning	24
11.4 Revision	25
11.5 Avtalens giltighet	25
12 Stiftelsernas finansiering	25
12.1 Bolagens finansiering	26
13 Övriga frågor	27
13.1 Pensionsfrågor	27
13.2 Personalfrågor	28
13.3 Utbetalning av medel från de förutvarande löntagarfonderna	28
14 Upprättat lagförslag	29
15 Hemställan	29
16 Beslut	30
Bilaga 1 Förslag till förutsättningar för en övergång till stiftelseägd verksamhet för (tekniska) högskolan i	31
Bilaga 2 Vissa möjliga moment i ett stiftelseförordnande Vissa möjliga moment i en bolagsordning avseende de aktiebolag som under högskolestiftelsen skall svara för den omedelbara driften av högskolan	36
Bilaga 3 Vissa möjliga moment i ett ramavtal som avses slutas mellan staten, stiftelsen och högskolebolaget	38
	40

